

Darai Lajos (Kápolnásnyék):
Őshazánk a Kárpát-medence

A magyar műveltségi és nyelvi kezdetek azonosítása egyedülálló jelentőséget mutat az egyetemes és az európai emberi őstörténet folytonosságának vonatkozásában. A magyar nép és nyelv jelenléte a Kárpát-medencében és annak keleti környékén az őskőkor óta folytonos, itteni élete, műveltségi működése őstörténeti bizonyosság, amint a magyar írás szintén az őskőkor óta jelen van, a későbbi írások alapjaként. A Kárpát-medencéből, ahol mindenki menedéket talált, a földművesek túlnépesedése miatt indult az elvándorlás, amelynek során átvitték a műveltségüket a Kárpátok keleti túloldalára, de még Dél- és Nyugat-Európába is. Ennek nyomait látjuk a mai európai élő és holt nyelvekben, és részben e földművesek utódjaként tekinthetünk az európai népeiségre. Így a magyar előtörténet nagyrészt azonos a modern ember megjelenésével és működésével, míg a magyar történelem az egyetemes európai történelem alkotója. S bár az idők során a sztyeppén a kultúra harciassá torzult, és hatása szétszóródott Euráziában, ugyanakkor a Kárpát-medencei hatékony, gazdag és nagy népeiséget eltartó földműves–állattenyésztő életmódja megőrizte a mellérendelés és egyenrangúság elvét és gyakorlatát, majdnem egyedülállóan a közeli és távolibb környezethez képest.

Az utolsó jégkorszak végi a Kárpát-medence és környezete

Az európai alapműveltséget adó népesség jelentős része a Kárpát-medencéből távozott el, először mintegy 14 ezer évvel ezelőtt, amikor a würm komolyabb fölmelegedésével a rénszarvasok északra vonultak, és követték őket a gravetti műveltség emberei is. Mert a würm fölmelegedése 20-22 évezreddel ezelőtt kezdődött és 18 évezrede váltott gyorsuló mértékre, majd még három kisebb-nagyobb visszahűlést követően (idősebb dryas 15 500 – 14 000, az ifjabb dryas 13 000 – 11 500 és egy rövid lehűlés 8–7500 évvel a jelen előtt) a világóceánok 7,5 évezreddel ezelőttre érték el a jelenlegi vízszintjüket. Azaz ekkorra fejeződött be a jégkorszak fölmelegedése, az északi féltekét borító jég elolvadása. A Fekete-tenger erre az időszakra területének a felére zsugorodott, mert kiszáradt édesvízi élet azért még volt.¹

Ugyanis a würm leghidegebb időszakára a világtengerek szintje mintegy 150 m-t csökkent, és mivel a Boszporusz-hasadék akkor még zárt volt, a fölmelegedés első szakaszában az olvadékvizek a Fekete-tengerbe folytak, és az azonos szinten lévő Sakarya folyón át távoztak a sokkal alacsonyabb szintű tengerbe. Ezért annak korábbi sós vizét kimosták. Az újabb lehűlések alkalmával ennek a víznek egy része elpárolgott, és a Fekete-tó vízszintje fokozatosan csökkent – egyre nagyobb száraz területet hozva létre, ahol emberi élet vált lehetségessé. A további olvadáskor viszont már az északi területek terhelése lecsökkent, mert a rájuk rakódott jéggréteg

¹ Ryan, William – Pitman, Walter (1998): *Noah's Flood. The New Scientific Discoveries about the Event that Changed History*. Simon & Schuster, New York. 104, 154–158.; Oppenheimer, Stephen (1998): *Eden is the East. The Drowned Continent of Southeast Asia*. Phoenix, London. 30, 37–38.; Lorius, C. et alii (1985): A 150,000-year climatic record from Antarctic ice. *Nature*, 316 (6029): 592.

vékonyodni kezdett, és az újabb olvadékvizek már nem a Fekete-tóba ömlöttek, hanem a Balti-tengeren át a világóceánok felé távoztak.²

A dombvidéki műveltségek területén a legfelsőbb rétegeket a csapadékos időjárás elmosta, ezért nincs adatunk, hogy túléltek-e azok a műveltségek a jégkorszakot.³ Mégis, két adattal rendelkezünk: a Subalyuk környékén egy egyéves gyermek csontvázát találták meg, akinél 20 évezredes kort mutatott ki a kormeghatározás.⁴ A másik adat, hogy az újkőkorszakban, amikor a Kárpát-medence síkvidéki folyampartjaihoz (Körös–Tisza) Anatóliából gabona-termelő népesség érkezett,⁵ a dombvidéki területeken túlélő emberek mintegy száz év alatt átvették az új típusú műveltséget és kifejlesztették az ún. *vonaldíszes kerámia bükki műveltségét*.⁶ Ennek kora a korszerű adatok alapján a *JE 9. évezred*, azaz JE 8500 körüli.⁷

Ekkor volt a würm utolsó kisebb lehűlése, amikor Anatólia kiszáradt, és onnan a korábbi, immár kerámiát készítő műveltségek eltűntek. Az utolsó hirtelen olvadáskor a Boszporusz átszakadt és a Fekete-tenger ekkor rendkívüli gyorsan sós vízzel töltődött fel, az esetlegesen a partján lévő emberi települések részben elpusztultak, részben a környékre menekültek.⁸

A Boszporusz átszakadásakor a Fekete-tenger mentén megjelent egyszerre több műveltség is.⁹ Jellemzőjük, hogy már a házasított búzát és az árpát ekés földműveléssel termelték (fogatoltak), embert formáló edényeket készítettek, ismerték a rézöntés technikáját, és alárendelő szemléletük volt: isteneket tiszteltek. *A Kárpát-medencében a Duna–Tisza összefolyás mellé telepedtek*, és hamarosan fölváltották a tőlük északra virágzó Körös–Tisza műveltséget.

² Megjelenése óta Ryan és Pittman elméletét már módosították: korábbra tették és kibővítették, mert sokkal pontosabb mérésekből következtenek. Ezt a fejleményt azonban arra használják, hogy a tudományba nem odaillő ugrásokkal „Noé leszármazóit” a fejleményekbe, következményekbe beszámítsák. Világos azonban, bár vitatkozhatnak azon, hogy miként állt be a Fekete-tó, majd a tenger élővilága, de számunkra egyértelmű, hogy volt egy száraz, édesvízes időszak, előtte meg egy nedves, ahogy az első olvadás leve itt folyt át, majd jött a kiszáradás és a 7 és fél évezredes hirtelen feltöltődés. Hogy mennyire volt hirtelen, vagy sem, az lényegtelen, mert a hajdani száraz területek víz alá kerültek, és az ott élők elmentek onnan. Hogy el is pusztultak-e, vagy sem, lényegtelen. A legenda szempontjából lehet ennek jelentősége, de a Kárpát-medence felől rátekintve, ezzel nem kell foglalkoznunk. Számunkra fontos, hogy a Vinča-műveltség ezt követően létezett már és rezeit bányászott. Vö. Aksu, Ali E. et alii (2002): Persistent Holocene Outflow from the Black Sea to the Eastern Mediterranean Contradicts Noah's Flood Hypothesis. GSA [Geological Society of America] Today, May. <https://www.geosociety.org/gsatoday/archive/12/5/pdf/i1052-5173-12-5-4.pdf>; James Alcock (2002): Enthusiasm for Earth System Science Continues at GSA. GSA Today, Dec. <https://www.geosociety.org/gsatoday/archive/12/5/pdf/i1052-5173-12-5-4.pdf>; Kuman, M. (2018): The Mystery of the Black Sea Floods Solved. *Journal of Earth Science & Climatic Change*, 9 (9). https://www.researchgate.net/publication/328286667_The_Mystery_of_the_Black_Sea_Floods_Solved.

³ Gáboriné Csánk Vera (1980): *Az őszember Magyarországon*. Gondolat, Budapest. 199.

⁴ Gáboriné: i. m. 173.

⁵ Mellaart, James (1981): *The Neolithic of the Near East*. Thames and Hudson, London. 244, 245, 247. Mellaart kifejti, hogy a Balkán-műveltség anatóliai kapcsolatokat mutat, és semmiképpen sem szíriaiakat (uo. 261. o.).

⁶ Gimbutas, Marija (1982): *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500–3500 BC Myths and Cult Images*. Thames and Hudson, London. 27.; Gimbutas, Marija (1991): *The Civilization of the Goddess*. Harper, San Francisco. 43. James Mellaart (i. m. 262.) is arra utal, hogy a Körös–Starčevo-kultúra északra terjedése lelassult, azaz nem az eredeti betelepülők viszik tovább, hanem a megmaradt őslakosok vették át.

⁷ Gimbutas (1991): 45.

⁸ Ryan–Pitman: i. m. 188–201. A hatalmas ár elől a földművesek délre és keletre, illetve északra és nyugatra menekültek. A tengerár 155 méterrel emelte meg a vízszintet, és 155 400 km² területet öntött el. Az édesvizű tóból Fekete-tenger lett e „vízözön” következtében Kr. e. 5550 körül.

⁹ Mellaart: i. m. 101, 248–248.

Vinča a legjelentősebb telephelyük, ahonnan Vinča-műveltségnek nevezik őket. Rezet bányásztak.¹⁰ A JE 8. évezred végén, több mint két évezreddel megelőzve a sumér műveltség megjelenését, rezet öntöttek. A Szegvár–Tüzköves (Szentés) mellett kiásott 7 évezredes szobor vállán rézsarlót lehet látni.¹¹

Ez a műveltség már írt. Írásjeleiket nemcsak a tatárlakai táblákon,¹² hanem számtalan cseréptöredéken meg lehetett találni, de nemcsak a Kárpát-medencében, hanem a Balkánon is több helyen. Így pl. Thesszalonikiben, a Karanovó-műveltségben, majd Erdélyben is több helyen.¹³ Torma Zsófia a XIX. században már ásva ki ehhez a műveltséghez tartozó írásjeleket tartalmazó cseréptöredékeket.¹⁴ Az írásjelek mintegy kétharmada megtalálható a későbbi ún. lineáris A írásjelei között, aminek a fele viszont a még későbbi lineáris B jeleinek felelt meg.¹⁵ A lineáris A jeleket találjuk meg aztán a ciprusi írásjelek között is. Az itt megtalált írás nem kereskedelmi, elszámoló jellegű, mint a másfél-két évezreddel később megszületett sumér írás, hanem minden bizonnyal vallási emlékeket rögzítő. A tatárlakai 3. tábla 13 írásjeléből nyolc megtalálható a székely/magyar rovásírás jelei között.¹⁶

A Kárpát-medencében ekkor három(fajta), alapvetően vonaldíszes kerámiát készítő műveltség van jelen.¹⁷ A Tisza- (Vinča-) műveltséggel érintkezett nyugaton az alföldi vonalkerámias műveltség, amely áterjedt a Dunántúlra is. Északon a Bükk-műveltséget találjuk, amely embertanilag nem hígult fel a tiszai műveltség emberével,¹⁸ de nem vette át annak embert formáló kerámiáját sem. Később *kottafejes műveltség néven terjedt át a Kárpátokon*, egészen a Dnyeperig, és *alkotta a kukutyini (cucuteny-i) műveltséget JE 6 évezreddel*.¹⁹ A földműveltség mellett az ércbányászat, a fémöntés és a fémfeldolgozás jellemezte a műveltséget, olyannyira, hogy a tőle délre és keletre élő sztyeppei pásztor műveltségeket is innen látták el rézzel.²⁰

¹⁰ Rudna Glavanál egy 25 méter mélyre vezető bánya alján korabeli kerámiát találtak. Lásd: Renfrew, Colin (1973): *Before Civilization. The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*. Jonathane Cape, London. 209. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00054193>.

¹¹ Ez is azt jelenti, hogy rezet önteniük kellett, mert természetes rézből ilyen eszköz nem készíthető. A szobor vállán lévő rézsarló egy példányát Zalaszentmihályon, régészetileg nem datálható helyen meg is találták. Lásd: Gimbutas (1982): 84.

¹² Forrai Sándor (1994): *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig*. Antológia, Lakitelek. 24–26.; Gimbutas (1982): 88.; Rudgley, Richard (1999): *The Lost Civilizations of the Stone Age*. The Free Press, New York. 59. Vö. Lippai Bertalan (2020): Tatárlaka üzenete. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 35. évf. 1. sz. https://epa.oszk.hu/01400/01445/00060/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2020_01_301-322.pdf.

¹³ Gimbutas (1991): 310–347.; Rudgley: i. m. 59–70. Ezt az írást találhatták meg legutóbb a boszniai „piramisban” is. Vö. Friedrich Klára – Szakács Gábor (2007): *Tászok-tetőtől a bosnyák piramisokig*. Kiadó: Szakács Gábor, Budapest. <https://mek.oszk.hu/05400/05403/>.

¹⁴ Forrai: i. m. 24–26.

¹⁵ Rudgley: i. m. 70.

¹⁶ Forrai: i. m. 25.

¹⁷ Makkay János (1982): *A magyarországi neolitikum kutatásának új eredményei: Az időrend és a népi azonosítás kérdései*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest. 47–67.; Kalicz Nándor (1970): *Agyag istenek. A neolitikum és a rézkor emlékei Magyarországon*. Corvina, Budapest. 43.

¹⁸ Gimbutas (1991): i. m. 26. Mellaart (i. m. 258.) szerint hosszúfejű, ovális arcú, vékony és alacsony termetű (163 cm), mediterrán. A helyi cromagnon ismert forrásaként a Lepenski Vir-i átmeneti kőkorszaki lakosságot kell érteni. A Tisza mentén a jégkorszakot követő fölmelegedés idejéről nincsenek sem emberi maradványok, sem szerszámok, eszközök.

¹⁹ Gimbutas (1991): 103.; (1982): 33–36.

²⁰ Gimbutas (1991): 361.

A kottafejes műveltség terjedt aztán tovább Európa nyugati felére, ahol faluközösségek és mellérendelő szemlélet, istenek hiánya jelezte útját. Childe a vonaldíszes műveltséget öreg-európai, illetve Duna I és Duna II műveltségnek nevezte, és kiemelte békés jellegét meg azt, hogy más jellegű mezőgazdaságot folytatott, mint a korabeli folyamközi, illetve balkáni műveltségek. A gabonatermelés során kimerült földet itt elhagyták, de előbb betelepítették erdővel, majd amikor az megerősödött, az erdőt fölégették, és visszatértek. A hamuval ugyanis vissza-kerültek a termőföldre a kilúgozott elemek. Éppen ezért nem a folyamközben megismert tellek jellemzik az itteni településeket, hanem időszakonként odébb költöztek, majd tovább, majd vissza, de nem pontosan ugyanarra a helyre. Virágzása tetőpontján több, még a tízezres nagyságot is meghaladó telepe volt, melyekre a városi szervezettség nem volt jellemző: hatalmas faluközösségeket alkottak.²¹

A harciasság és a fémművesség megjelenése

Erre az időre az orosz sztyeppe pásztornépei befogták a lovat, és a kőkést emberölésre alkalmas méretben készítették, majd kialakították a harci baltát – kezdetben kőből, később rézből –, és a JE 6. évezred közepén megindult délnyugat felé az első kurgán invázió.²² Ennek forrása az orosz sztyeppe déli peremén élő halomsíros műveltség volt. Az invázió során a harci baltások fölégették a balkáni műveltségeket, és megjelent ott is a sztyeppén ekkorra már egyeduralkodó társadalmi tagozódás és annak jele: a gazdag ember sírja a szegény mellett. Különösen gazdagok voltak azok a sírok, amelyek fölé hatalmas dombot – kurgánt – emeltek, ahová a főnököt temették, gyakran udvaroncaival és ágyasaival egyetemben. Az első kurgán invázió még mindent fölégetett, és pásztor műveltséget vitt a korábbi földművelő helyére.²³

Az inváziót követően néhány emberöltővel később azonban újra helyreállt a földművelés, hogy aztán a következő, a második kurgán invázió idején – a JE 5,5 évezreddel, immár az állatokkal vontatott kocsi birtokában – már ne égenség föl azt, hanem rátelepedve, úr és szolga viszonyt teremtve folytassák az alárendelő szemléletű műveltséget. Egyben a letelepedett és a rá telepedő társadalom műveltsége ötvöződött, ami a nyelveik ötvöződésével is járhatott: kialakultak a ket-tős műveltségek.²⁴ A kurgán műveltség lovas pásztor népének a forrása az orosz sztyeppe északkeleti területe, a Volga és Káma vidéke volt. A korábbi faluközpontok közösségi házai átalakultak urasági erőddé, ahol már az urak hitének megfelelő formájú kerámia és rézeszközök sorozata készült.

²¹ Childe, V. Gordon (1954): *What Happened in History*. Penguin Books, Harmondsworth. 1954. 62.

²² Gimbutas (1991): 358–359.

²³ László Gyula (1974): *Vértesszőlőstől Pusztaszerig*. Gondolat, Budapest, 1974. 75.

²⁴ Gimbutas (1982): i. m. 34.; (1991): 385.; Sherrat, Andrew (1998): *The Transformation of Early Agrarian Europe: The later Neolithic and Copper Ages 4500–2500 BC*. In: Cunliffe, Barry (ed.): *Prehistoric Europe. An Illustrated History*. Oxford University Press, Oxford. 169.

Ám ebben az időszakban jelent meg ezen a területen a bronz is, amihez a környezet bronzával ellentétben a Kárpát-medencében az ötvöző elemként nem arzént – később ónt – használtak, mint máshol, hanem antimon.²⁵ Ettől pedig a Kárpát-medence antimon bronzának a minősége olyan jó volt, hogy később még a vaskorszak megérkezését is késleltette, mert a Kr. e. 5. évszázadban ez a bronz még mindig olcsóbb és jobb volt, mint a korabeli vas.²⁶

A második kurgán invázió elsősorban a Kárpátokon belül, a Tisza és a Duna mentén haladt északra, majd nyugatra, de nem hatolt be a dombvidéki műveltségi területekre. Ugyanakkor a Kárpátoktól északra is haladt, és ekkor a Dnyeper keleti oldalától a vonalkerámia műveltsége északra, északkeletre „menekül”, és az Urál nyugati területeit foglalja el.²⁷ A glottokronológiai eredményekkel összhangban ekkor távozhatott az „ugor” műveltség (vogulok és osztjákok) és a szamojédek a kelet-európai síkság közepéről az Urál előterébe, majd mögé, és kezdett a nyelve lepusztulni, hogy mára mintegy harminc nyelvjárásban csak töredékeiben tartalmazza mindazt, amit a magyar nyelv még ma is bír.

A harmadik kurgán invázió forrása immár a Kárpát-medence nyugati fele volt. JE 5 évezreddel indult el Somogyvár–Vinkovciból az ún. harangedény műveltség nyugatra, teljessé téve Európa kurganizálását („indoeurópaizálódását”).²⁸ Ezzel egyidőben jelent meg – ettől függetlenül – a már sumér nyelvűnek mondható városias műveltség a Folyamközben. A Kárpátok északkeleti területein – a medencén belül és kívül egyaránt – a vonalkerámias műveltség szinte érintetlenül tovább élt eddig. Ez több mint három évezredes, viszonylag egységes fejlődést jelent. Ennek magva a bükki műveltség volt, aminek a maga korában a Felvidéken, egészen az Alföld pereméig, majd Erdélyben több mint 700 telepe ismeretes.²⁹ *Ha egy műveltség ennyi ideig viszonylag folyamatosan fejlődhet, akkor a műveltséghez tartoznia kell egy viszonylag fejlett nyelvnek is. Ha a továbbiakban nem találkozunk olyan eseménnyel, aminek során ez a műveltség kiirtódott volna, akkor a területen élők nyelvében még ma is meg kell találnunk a hosszú ideig fejlett műveltség nyelvét mint utódnyelvet.*³⁰

A harmadik kurgán invázió most sem érintette az Északkelet-Kárpátok környezetét. Sőt, az egységes sírokat, azaz a gazdagok sírjának a hiányát egészen a Kr. e. VII. századig megfigyelhetjük, elsősorban Erdélyben.³¹ Ekkorra pedig a kimmerekkel is találkozhattunk már, akiknek a vezértörzse erre a területre telepedett be, amikor a szkíták Kr. e. 700 körül elűldözték őket a sztyeppe területükről.³²

Nem olyan fajta kereskedelemmel találkozunk itt, mint amelyet a Folyamközben folytattak! Az erdélyi területeken ekkoriban terjedt el a temetkezéseknél a csónakos temetkezési mód két madárral a csónak két orrában. A madár pedig lélekszimbólum.

²⁵ Bárczy Zoltán (1999): Újabb adatok a Kárpát-medence bronzkori kohászatáról. *Turán*, XXIX. évf. (Új II. évf.) 10–16.

²⁶ Bárczy: i. m. 11.

²⁷ Sherrat: i. m. 169.

²⁸ Gimbutas (1991): i. m. 392–393.; Renfrew, Colin (1987): *Archaeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins*. Jonathan Cape, London. 86–93.; László (1974): 94.

²⁹ Gimbutas (1991): 43.

³⁰ Különösen így van ez, mikor a nyelv mellé saját írás is társul, amint ebben az esetben valójában történt. Lásd: Lippai Bertalan (2020): Rovásírás hatása a nyelvre. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 35. évf. 1. sz. https://epa.oszk.hu/01400/01445/00060/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2020_01_323-439.pdf.

³¹ László (1974): 82.; Taylor, Timothy (1998): Thracians, Scythians, and Dacians. In: Cunliffe (ed.): i. m. 378.

³² Taylor: i. m. 380.

A vaskorszak küszöbére érkeztünk. A Kárpát-medencében azonban nem ez az időszak az, amikor legelőször már vasat önthettek. A Tátra térségében a JE 4. évezred elejéről ismert vaskohó.³³ Ennél sokkal korábban ismert olyan kemence, amelyik hőmérséklete már 1600 °C fölért, ami a vas olvasztásához kell. Korábban még a vastárgyakat szivacsos vasból kalapálással készítették el, mert a fémfeldolgozó, fémöntő műhelyek nem voltak képesek a vas olvadáspontjára fölmelegíteni a reakciós elegyet, és a vas szivacsos formában redukálódott az érceiből. A Kárpát-medencében mégsem terjedt el ekkor a vasolvasztás, mert a vaseszközök önmagukban alkalmatlanok voltak, pl. fegyverként mindaddig, amíg az acélt föl nem találták. A Kárpát-medence bronzá pedig annyira jó minőségű volt, hogy egyszerűen nem volt még szükség a vasra.

Ebben az időszakban a Dunántúlon már az urnasíros műveltséggel találkozunk. Ez a műveltség hatott a későbbi etruszk területen lévő Villanova-műveltségre, ahová ugyanakkor Erdélyből szállítanak rezeset.³⁴ Érdekes, hogy nemcsak a fémeket szállították, hanem vele együtt ment a mester és a családja is, ott dolgozta fel a fémeket, majd visszament eredeti telephelyére.

A szkíták „szkíta idők” fejleményei

A szkíta időkben a Kárpátok északkeleti környezetében nyugalmat találunk. Ugyan föltehető, hogy a szkíták „hatalma” átmenetileg kiterjedt erre a területre is, de a műveltséget illetően semmiféle drasztikus átalakulást nem lehet kimutatni. Hérodotosz maga is írta, hogy a szkíták nem egységesek, számtalan velük együttműködő, esetleg nekik adózó törzs tartozik alájuk, akiket egyaránt szkítáknak neveznek,³⁵ de ezek akár meg is tagadhatják a szkíták katonai támogatását – mint ahogy ez Dáriusz hadjáratakor megtörtént.³⁶ A szkíták szkíták uralma a Kr. e. 3. században megroppant, és a származék elöl részben Iránba vonultak, ahol megalapították a médek birodalmát,³⁷ míg másik részük a Kárpátokon belülre telepedett, ahol a helyi lakosságban feloldódtak.³⁸

A Kárpát-medencei magyarság közvetlen turáni eredetét cáfolja, hogy a jégkorszak felmelegedését követő időkben az Aral-tótól délre nem szkíták volt, ott letelepedettek éltek, de erős pásztorság mellett.³⁹ A későbbi Khorezm állam eredete jégkorszaki népességre vezethető vissza, de az északra és délről jövő nyomás hatására az őslakos népesség a Kr. e. 3. évezred végétől keletnek mozog. A keletnek mozgók meg aztán majd az északi szkítákra helyeznek nyomást, és ott a mozgás iránya nyugati. De ez csak Kr. e. 1000 körül lesz komolyabb, aztán fokozódik egészen a Kr. e. 500-as évekig. Később már csak átszáguldanak rajta a mongol–tatar lovasok, de azok is északra, nem pedig a Káspitengertől délre.

Akik a Káspitól délre mennek, azok aztán Levantin felé veszik útjukat, nem mennek fel északra. Szkíták van még Irán északkeleti részén és vékony sávban a nagy hegyektől

³³ Uo. 377–378.

³⁴ Bárczi: i. m. 11.

³⁵ Újabb a Kárpát-medencén belüli tevékenységük, sőt a nevük is elkülönülni látszik a „klasszikus szkítaságtól”. Lásd erről: Fábián Sándor (2021): Történelmi „szürreál”: az igazság kálváriája. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 36. évf. 1. sz. <https://epa.oszk.hu/01400/01445/00061/pdf/>.

³⁶ Herodotosz (1972): *The Histories* 4:87. Penguin, Harmondsworth – New York. 243.; Taylor: i. m. 381.

³⁷ Ascherson, Neal (1996): *Black Sea*. Vintage, London. 223–224.

³⁸ László (1974): 103.

³⁹ Mellaart: i. m. 208–210.

északnyugatra is, de az jelentéktelen – bár lassabb pásztorvonuláshoz elegendő. A lényeg az, hogy nagyobb tömegben – törzsi vagy nagyobb keretben, azaz kocsikkal, asszonyokkal, s nem csak lóháton, katonaként – a déli útvonal nehezen járható. Főként nincs kapcsolat a Kaukázustól északra elterülő részek és az iráni fennsík között, mert itt csak lovas katonák tudnak közlekedni – ahogy a szkíták is katonaként törtek oda be, és viszont: később arabok is csak katonacsapatokat vezettek át ott – lóháton. Kínában is vannak sztyepei területek, de azokra nem mehettek be – pedig akartak – a lovas nagyállattenyésztők, mert ott kínaiak gyakorolták a hatalmat. A későbbiek – a turkok – már a Kaukázus hágóit is használták délre törésükben, ahogy ezt korábban a szkíták is megtették. De akkor a Kaspi-tó nyugati szélén is levonulhattak – de azok csak lóháton ügetők voltak. A korábbiak – akik kocsikkal közlekedtek – ezeket az utakat általában nem használhatták, ezért, hogy délre kerüljenek nagyobb tömegben, az Aral- és a Káspi-tó közötti arid területen kellett átvonulniuk.

Érdekesség, hogy a szkíták egyenes utódai az alánok leszármazottai, az oszétek,⁴⁰ és ők, a kardot istenítők, a kovácsot is istenítették. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy a sztyeppén – különösen annak déli területein – általában nincs fa, melyből a kovácsoláshoz feltétlenül szükséges faszenet lehetne készíteni. Ez lehetett a szkíták korlátja is: nem volt korlátlan mennyiségű nyílhegyük! És ugyanezért azokat, akiktől beszerezték, isteníthették, azaz fémműves elődeinket is, s ami lényegesebb számunkra, hogy szerepkörükben meghagyták őket. Mert az isteni szimbólum, a kard imádata a sztyepei kultúrákban igen mélyen gyökerezik.⁴¹

A kardimádat Sulimirski szerint az iráni nyelvű pusztai népeknél egészen szokványos. Ennek igazolására Hérodotoszt idézi, miszerint az észak-pontuszi tartomány szkítáinál a vaskardot, a „szkimitárt” a hadisten, a szkíta Árész⁴² képmásának tekintették. Amint Claudius Marius Victor 5. századi marseilles-i rétor is *Alethia*⁴³ című művében említést tesz az alánok „primitív” válásáról, eszerint a korabeli alánok áldozatokat mutattak be őseik tiszteletére, és a kard az ősi alánok vallásában is központi helyen állott. Sőt a kard sokkal több ajándékot kívánt, mint más

⁴⁰ A vonatkozót népek hitével kapcsolatban a következő érdekes nyugati összefüggéseket látjuk: Az Arthurról, Lancelotról és Batrazról szóló legendák feltételezett kialakulási menete szerint az északkelet-iráni alaptípus három alakban, illetve időben fejlődött tovább: a szkítáknál, a jazigoknál (szarmatáknál) és az alánoknál. A szkítáknál a „szkíta Árész”, a jazigoknál Arthurig, és az alánoknál két, nyugati és keleti részre oszlott. A galliai alánoknál jelent meg Lancelot, és az oszéteknél Batraz. Lásd Littleton, Scott L. – Malcor, Linda A. (2005): *Szkítiától Camelotig. Az Arthur királyról, a Kerekasztal Lovagjairól és a Szent Grálról szóló legendák eredetének radikális újraértelmezése*. Szkíta Szarvas Könyvkiadó, Nyíregyháza. 32. „A középkori Arthur-legendák az időszámításunk előtti első évezredben az ősi Szkítiában virágzó epikus hagyományban gyökereznek [...] Batraznak, az oszét hősök, a nártok vezérének Arthurhoz hasonlóan varázsserejű kardja van.” Uo. 27. Vö. Dirr, Adolf (1925): *Caucasian Folk Tales*. Dutton, New York; Dumézil, Georges (1930): *Légendes sur les Nartes*. Librairie Ancienne Honoré Champion, Paris; Dumézil, Georges (1965): *Le livre des héros*. Gallimard, Paris.

⁴¹ Hérodotosz: i. m. 4.59. 290–291.

⁴² Sulimirski, Tadeusz (1873): *The Sarmatians*. McGraw-Hill, New York. 1970. 36.; Hérodotosz: i. m. 4.62. 190.

⁴³ Lásd: Cladius Marius Victor (1888): *Claudii Marii Victoris oratoris Massiliensis Alethia*. In: Schenkl, Carl (ed.): *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* 16. F. Tempsky, Vindebonae, Praga, Lipsiae. I. 335–498, II. 189–200.; Bachrach, Bernard S. (1973): *A History of the Alans in the West*. University of Minnesota Press, Minneapolis. 31–32.; Courcelle, Pierre (1948): *Histoire littéraire des grandes invasions germaniques*. Hachette, Paris. 221. Joachim Werner pedig a marseilles-i alán temetkezések bizonyítékairól ír (*Beitrag zur Archologie des Attila-Reiches*. Munich, 1956. 16.).

istenségek. Arésznak hadifoglyokat is áldoztak.⁴⁴ Bachrach a kardkultuszt még a nem indoeurópai hunoknál is kimutatja, mivel azt átvehették alán és szarmata szomszédjaiktól.⁴⁵ A kardkultusz aztán az 5–6. század során Nyugat-Európába telepedő alánokkal megérkezett nyugatra is. E kereszténység előtti alán–szarmata vallás a csupasz kardot, illetve az általa képviselt természetfölötti erőt központi helyre tette.⁴⁶ Sőt, itt már csak az a harcos sajátíthatja el tökéletesen hivatása művészetét, aki képes kardot kovácsolni magának. S jöllehet a kőbe zárt kard motívumának e vetülete a keresztény kort megelőző időkből való, nem jellegzetesen alán–szarmata eredetű; a széles körben elterjedt észak-európai kovácsszimbolika megnyilvánulása inkább.⁴⁷ Valószínűsíthető, hogy az alánoknál és a szarmatáknál is ugyanez a hagyomány élt. S ahogy a kőbe zárt kard történetét – a hadistent földbe szúrt karddal tisztelő – galliai alánok vallása átalakította, ugyanúgy a Grál legendák kialakulását a varázskupáról szóló történetek hatásának tekinthetjük.⁴⁸

Kárpát-medencei népi és műveltségi folytonosság

A fentiek azonban a magyar népi történetekből, regékből, mesékből, népművészeti alkotásokból hiányoznak, jöllehet a későbbi időkben a krónikáink alapján ezek jó eséllyel meggyökerezhettek volna a magyar népi kultúrában.

⁴⁴ Az emberáldozat másféle rendben történt, mint az állatáldozat: minden századik férfi fogoly fejére bort öntöttek, nyakát tál fölött elvágták, a tálat vérrel a halomra tették, s a kardot vérrel öntözték. Ez a gyakorlat hatással lehetett a legendákra, ahonnt a vérrel telt Szent Grál edény, ill. kehely történetei kifejlödtek. Vö. Littleton–Malcor: i. m. 8. és 9. fejezet.

⁴⁵ Bachrach (i. m. 111.) szoros tagolásában az egyes mesék sokkal inkább a három nemzetség lakóhelye szerint oszlanak el (földműves, állattenyésztő és harcos).

⁴⁶ A kardot itt már nem földbe szúrva ábrázolták, hanem kőbe zárva. A kard egyfajta világtengely (axis mundi), szent, központ, ahonnan a törzs származik. A szent kardot a kőből kihúzó aktus a harcost elválaszthatatlanul összefűzi a szent kiindulóponttal. Egyúttal felruhazza a fegyver természetfeletti erejével, és teljes jogú harcossá teszi. S aztán a kőbe zárt kard a legtöbb nyugati, azaz arthuri szövegben módosul, mert a kard kovácsüllőből áll ki, és az üllő van kőbe ágyazva. Lásd Cowen, James (1969): *The Elements of the Aboriginal Tradition*. Element Books, Shaftesbury. 1969. I. 16. Kivételként az „Arthour és Merlin” című jelenetben üllőről nincs szó, hanem „a földön nagy kő hevert”, melyből „egy szép mives kard kiállt”. Lásd: uo. II. 27–29. Vö. Weston, Jessie L. (1910): *Chief Middle English Poets*. Houghton Mifflin, Boston. 119. Az üllő szerepét Udo Strutynski azzal magyarázza, hogy a Nibelung-énekben Siegfriedet egy Mime nevű isteni kovács beavatja a fémmegmunkálás titkaiba, mely tudás révén a hős úgy jut a varázskard birtokába, hogy maga készíti el a fegyverét, amivel azt is igazolja, hogy már igazi harcos. Megjavítja a kardot, melyet apja, Siegmund húzott ki egy fából, miután a kardot Odin lándzsája kettétörte. Lásd: Davidson, H. R. Ellis (1964): *Gods and Myths of Northern Europe*. Penguin, Harmondsworth & New York, 49. Az Arthur-legendakörből Perceval kardját és a törött Excaliburt a Tó Hölgye cseréli ki Arthurnak.

⁴⁷ E szimbólumrendszer jelenik meg a *Kalevalában* Wayland kovács történetében és egyéb olyan regékben, ahol isteni vagy félisteni kovácsok őrzik az ércet fémmé alakító mágikus tudományt s annak művészetét, hogy a harcosok miként alkalmazhatják e tudást a gyakorlatban. Így például Arthur kihúzza a kardot az üllőből, s Perceval szinte „újrakovácsolja” a Grál-kard törött darabjait, amikor összeilleszti őket. A kovácsmesterség jelképéből kovácsolja meg a saját kardját, és Siegfriedhez hasonló jártasságot mutat a mesterségben.

⁴⁸ Az alán hitben a kupához és egyben a hordozó nárt-családhoz kötődő fő istenség a Napisten. A kupa az Alagáta-nemzetségről, az uralkodói szereppel felruházott nárt-családról a Borata családra, a marhapásztor nemzetségre szállt. Lásd: Littleton–Malcor: i. m. 517. Az utóbbi nemzetséghez társuló isten a tűzhely és a víz istensége, őket a nárt mondákban Szatana, illetve Batraz/Don Bettir képviseli. Lásd: Abaev, V. I. (1960): *The Prechristian Religion of the Alans*. Oriental Literature, Moscow. 12–14. Dumézil megjegyzi, hogy noha a nártoknál a hadistenhez az Ahszartaghta család, vagyis a második szerepkör nemzetsége kötődik, a többi nemzetség csöppet sem kevésbé harcias. Lásd: Dumézil (1930): 19.

Ekkor ritkul meg a Kárpátokról keletre ismert Przeworsk-műveltség, és későbbi ikertestvére, a Cjernjakov-műveltség.⁴⁹ E két műveltség emberei – bár hátrahagytak katonasírokat is, lovaskatonákat rejtve – zömmel közepesen gazdag emberek egalitárius telepeit alkották. Mozaikszerűen, hihetetlen változatosságot mutattak fel, ezért a kutatók képtelenek egységes nép alá rendelni őket. Ellenben mindezen sajátságok megfelelnek a mellérendelő társadalomnak, amely a magyarságot jellemzi. Telepeik voltak a Tiszától keletre a Dnyeszterig, az Al-Dunától északra az Odera és a Visztula völgyéig. Véglegesen az V. század elején, a hun időkben tűnik el ez a műveltség innen – és költözik el, vagy inkább átalakul mássá.⁵⁰

S ha folytatjuk a Kárpát-medence keleti területei régészeti anyaga időbeli áttekintését, azt látjuk, hogy az írott történelmi időkben sem kerül ez a terület elnyomó hatalom igája alá. A kimmerek vezértörzse hatalmuk vesztesékor ide érkezik és beolvad.⁵¹ Ugyanez látszik a szkítáknál néhány évszázad múltán.⁵² A kelták megjelentek ugyan a terület nyugati részén, de jelenlétük nem feltétlenül uralmi jellegű, és a rómaiak elleni vereségüket követően ugyancsak a terület északkeleti részére menekültek és ott beolvadtak.⁵³

A sztyeppén a szkítákat a szarmaták és a dákok követték, és jelenlétük a Kárpát-medencében hangsúlyosabb.⁵⁴ Az ő hatásuk már annyiban jelentkezett, hogy megszűnt a sírok egyformasága Erdélyben,⁵⁵ de a népesség átalakulásáról még ekkor sincs hírünk. Ekkor Erdély a dákok érdekeltségi területévé vált, de nem alakult ki ekkor sem igazi dák uralom. Ugyanakkor Josephus Flavius úgy értesült, hogy ezen a területen egyistenhit uralkodott, amit sokkal inkább úgy értelmezhetünk, hogy itt nem volt többistenhit.

Ezenközben nyugatról a kelták látogattak a Dunántúlra, majd a műveltségük (a halott hamvasztása) fokozatosan elterjedt a keleti területeken is, de a népesség átalakulása még ekkor sem figyelhető meg. A népességben a bükki kultúra utódnépe, a cromagnon B még mindig meghatározó mértékben megtalálható. A vaskohászat azonban erőre kapott már ebben az időszakban. De a vaskohók itt sem olyan hatalmas üstök, mint amiket ma használnak, hanem a faszénégető kemencékhez hasonlítottak; ilyen maradványokat, pl. Jósavő határában, nemrég is lehetett még találni.⁵⁶

A rómaiak sem kívánták átlépni a Dunát, nem kívánták kiterjeszteni hatalmukat a keleti területekre, jóllehet a Fekete-tengerhez vezető szárazföldi út biztosításában érdekelték voltak, és erre lépéseket is tettek. A rómaiak a Kr. u. első században kiszorították a keltákat, akiknek utolsó csoportja az északi Felvidékre költözött, és az ottani népességbe beolvadt.⁵⁷ A rómaiak átalakították a Dunántúl műveltségét, de ők sem okoztak komoly mértékű lakosságcserét. Ugyan a hatalmukat átmenetileg kiterjesztették az erdélyi terület déli részére, de ez az uralom

⁴⁹ Todd, Malcolm (1998): *Barbarian Europe, AD 300–700*. In: Cunliffe (ed.): i. m. 452.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Taylor: i. m. 380–381.

⁵² László (1974): 103, 107.

⁵³ Szabó (1971): 17.

⁵⁴ Taylor: i. m. 401.

⁵⁵ Uo. 378.

⁵⁶ Cser: i. m. 5

⁵⁷ Szabó Miklós (1971): *A kelták nyomában Magyarországon*. Corvina Kiadó, Budapest. 17.

nagyon rövid idejű volt. Az ide telepített katonai erő idegen, például szíriai volt, ezért az utódnak nem a latinnal analóg románt, hanem valamilyen arab nyelvet várhatnánk. A románok nyelve ezért innen nem eredeztethető.⁵⁸

A letelepedett lakosságba való beolvadásra onnan következtethetünk, hogy az újonnan jöttek érkezését követően a műveltségi jegyek alapvetően nem változtak meg, a műveltségek nem ötvöződtek, ahogy azt a Kárpátokon kívüli területeken a kurgán hódítások alkalmával tapasztalhattuk.

Mindezekből arra következtethetünk, hogy a genetikai jegyek eddig az időig a számos betelepülés ellenére sem nagyon módosulhattak, hiszen a betelepülők számaránya töredéke lehetett az eredeti lakosságénak. Ezen a területen tehát a lakosság zömében eredeti, a jégkorszak utáni embertani jegyeit megőrizhette. Ha ez a jegy az Eu18 (M173) és Eu19 (M17) génjelzőket mutatta fel, akkor ezek a génjelzők ebben az időszakban továbbra is itt jellemző mértékben megmaradhattak.⁵⁹

A rómaiak végül is időszámításunk kezdete környékén kerültek csak be a területre, majd itt találkoztak a szarmatákkal, akik mellett keletről – föltehetően a Kárpátok külső pereméről – megindult egy helyhez kötött földművelő társadalom betelepülése. A szarmata jelenlét régészeti leletekben elhanyagolható mértékű. A rómaiak idején kezdődött meg tehát a Kárpátokon kívülről való, tömegesnek tekinthető betelepedés, és szarmata törzsnek vélték a régészek azokat, akik Kr. u. 270 körül az Alföld északi peremére telepedtek be, holott sírmellékleteik között nem volt fegyver. Olyan szarmata törzset még más régész nem talált, amelyiknek a sírjaiban ne lett volna fegyver. Ezekében nem volt.⁶⁰ A szarmatákat az általuk felfegyverzett őslakosok a végén leverték.

Ekkor északról megindult a germán törzsek délre telepedése, és a Kárpátokon belülre előbb a vandálok, majd 400 körül a hunok elől menekülő ostrogótok települtek be a dunántúli sztyeppe jellegű területekre. Őket aztán a keletről beáramló hunok tovább kergették (Kr. u. 405). A hun betelepülés is csak a sztyeppe területeket érintette, ott sem százezres, hanem csak néhány tízezres tömeget, miközben a Medence lakossága több száz ezres lehetett, mely zömmel a nem sztyeppe, domb- és hegyvidéki löszös, földművelésre alkalmas területen élt. Az ostrogótok távozását követően folytatódott a lakosság betelepülése a Dunántúlra. A hunok összeomlását követően (456–458) érkeztek a langobárdok (500), akiket aztán az avarok tésékelték ki (Kr. u. 558), illetve olvasztottak magukba.

Mindezen időkben a Kárpátok északi és keleti peremén nem tapasztalható népességváltozás, műveltségváltás. A bükk műveltség lakosságát még mindig itt érezhetjük, ezért a nyelvén ebben az időben még föllelhetőnek kell lennie.⁶¹ Az egyetlen komolyabb mértékű változást az jelenti, amikor 670 körül az ún. griffes–indás nép áramlik be a Kárpát-medencén belülre, és telepszik le a földművelésre alkalmas területeken az eddigi itt élő őslakosság közötti helyeket

⁵⁸ Vö. Darai Lajos (2019): Cui prodest? Miért szervesen Erdély román állami fennhatóság alá erőszakolása? *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 34. évf. 2. sz. https://epa.oszk.hu/01400/01445/00056/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2019_02_211-312.pdf.

⁵⁹ Vö. Cser Ferenc – Darai Lajos (2005): *Magyar folytonosság a Kárpát-medencében, avagy kőkori eredetünk és a sejti tulajdonság-örökítő kutatás*. Fríg Kiadó, 2005.

⁶⁰ László (1974): 156–157.

⁶¹ Cser Ferenc (2000): *Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról*. Szerzői kiadás, Melbourne. 161.

kitöltve.⁶² Eredetüket a Volgához teszi László Gyula, ám megjegyzésre méltó, hogy a griffes–indás műveltség népére semmi olyasmi nem jellemző, ami a korabeli Volga-menti népességet meghatározta.⁶³ Így pl. nem találjuk meg náluk azokat az edényeket sem, ami a Volga mellett települőköt a környezetüktől megkülönböztette. A griffes–indás jelzőt a sírmellékleteken talált hímzés alapján kapták. Ez azt jelenti, hogy a műveltség felfogása nagymértékben egyezett a későbbi magyarságéval: nem azokat a jelképeket hímezték az eszközeikre, ruháikra, amik a sztyeppei nagyállattenyésztőket jellemezte, hanem olyanokat, amiket a letelepedett, a földműves ember használt. László Gyula bennük látja a magyarság első hullámát. Ez el is fogadható, csak azzal a megszorítással, hogy nem a Volga mellől, hanem esetleg éppen csak a Kárpátok szomszédságából indultak és telepedtek a Kárpát-medencén belülre, de a korábban már itt élő magyarok mellé.

A magyar állami lét megjelenése

Az avarokat Kr. u. 800 körül nyugatról a frankok verték le, keletről pedig a turk törzs, a bolgár terjesztette ki hatalmát a Kárpátokon belülre (Kr. u. 803).⁶⁴ Ekkoriban jelentkezik a híre annak a katonai csapatnak, akik később Árpád „honfoglalóiként” a Kárpát-medencében főszerepet vinnak ki magunknak 895-től. A hivatalosan tanított elképzelések szerint Árpád népe hét törzs szövetségében több száz ezres népességet jelentett, s lovas nagyállattenyésztők voltak, de furcsa módon a Kárpát-medencébe településüket követően földművelő mezőgazdaságra tértek át a nem sztyeppei területeken.⁶⁵

Továbbá különös módon közös temetőket használtak a Medencében lakókkal, akik számát a hivatalosan tanított felfogás képviselői csupán néhány tíz ezerre becsülik,⁶⁶ és akiket elsősorban szláv töredékeknek vélnek. Erre az Anonymus *Gestájában* olvasható *sclau* latin szóból következtetnek. Ámde ama szó akkori jelentése kizárólagosan ’szolga, fogoly’,⁶⁷ és nem szláv eredetű, merthogy Anonymus felsorolja a Kárpát-medencén kívül élő szerbeket, horvátokat, lengyeleket, ukránokat az akkor ismert saját nevükön.

Vita van arról is, hogy kik is voltak Árpád úgynevezett honfoglalói. A krónikáink szerint hun utódok, s Árpádot Attila családjából eredeztették. Erre vonatkozó adatok valójában vannak is.⁶⁸ Krónikáink azonban nem említenek törzseket, sem törzsi vezetőket, hanem csak kapitányokról, seregparancsnokokról írnak. A hét kapitánynak egyenként háromezer fős hadereje volt, s ez a turk törzsi szervezetek alapján⁶⁹ valóban csak egyetlen törzset jelent.

A föltételezett törzsnevekkel meg az a helyzet, hogy megfelelnek a turk hadrend csapatneveinek. Így nem feltétlen jelenti azt, hogy két helyen azonos nép vagy törzs élt volna, ha

⁶² László (1974): 207.; László Gyula (1967): *Hunor és Magor nyomában*. Gondolat, Budapest. 51.

⁶³ László (1974): 219.

⁶⁴ Dümmerth Dezső (1977): *Az Árpádok nyomában*. Panoráma, Budapest. 510.

⁶⁵ Vö. Cser Ferenc – Darai Lajos (2015): A mellérendelő magyar társadalom kialakulása. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 31. évf. 5. sz.
https://epa.oszk.hu/01400/01445/00019/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_5_0153-0297.pdf.

⁶⁶ Glatz Ferenc (1996): *A magyarok krónikája*. Officina Nova, Budapest. 8–9.

⁶⁷ Du Cange, Domini (1954): *Glossarium Mediae et Intimae Latinitatis*. Tomus Septimus. (Az 1883–1887-es kötetek változatlan utánnyomása.) Akademische Druck, Graz. 357.

⁶⁸ Dümmerth: i. m. 40, 76–77.

⁶⁹ Padányi Viktor (1989): *Dentu-Magyararia*. Turul, Veszprém. 23–24.

Árpád ún. törzsnevei megjelennek, mert a hadrend szerinti nevek a különböző türk törzsek telepeit is egyazon névvel illethetik.⁷⁰

Adatok vannak arról, hogy Álmos és katonái a IX. század első felében nyugat felé terjesztették hatalmukat, és ellenőrzésük alá vették a Dnyeper menti településeket.⁷¹ Kijevben megszervezték a kardkovácsoló ipart, és ott találkoztak a Kárpát-medence bizonyos lakosságát képviselő küldöttekkel, akik kérésére telepedtek át aztán a Kárpát-medencének elődeik által uralt részébe.⁷²

Az ún. vérszerződés az uralkodó nemesség és a letelepedett népesség közötti szerződésnek fogható fel. A „honfoglalás” során Árpád katonanépe elsősorban a legeltethető területekre telepedett be, a hegy- és dombvidéket viszont ellenőrzése alá vette. Anonymus a Gestájában utal is Bors vezérre,⁷³ akiről a helyi lakosok várat neveztek el (Borsod), és megjegyzi, hogy a -d képző azok nyelvén kicsit jelent.⁷⁴ Ezek szerint sem éltek szláv töredékek a Medencén belül, minthogy azok egyikének a nyelvén sem jelent a -d képző kicsit. A magyar nyelvben ellenben igen.

A „honfoglalás” krónikás története szerint akkoriban a Dnyeper és a Kárpátok között hét kunkapitány is élt a népével, és ők is betelepedtek a Medencén belültre. Folytatódott tehát az, ami a szarmata időben a jazigok által elkezdődött, majd az avar korszak alatt a griffes–indás népességgel is folytatódott: a Kárpátok külső peremén élő, hajdani kukutyini (cucuteny-i) műveltség maradványa a medencén belültre költözött. Ezért megállapítható, hogy a Kárpát-medence domb- és hegyvidékén élőkkel egyetemben ők alkották a magyar nyelvű és magyar műveltségű népességet.⁷⁵

⁷⁰ A vezéri csapatok elnevezésére, elhelyezkedésére vonatkozóan több forrást és beszámolót ismerünk. Bíborbanszületett Konstantin *A birodalom kormányzásáról* című művében így idézi Vérbulesút (aki Padányi szerint Árpád unokája): „Első a kabaroknak a kazároktól elszakadt törzse, második a Nyékié, harmadik a Megyerié, negyedik a Kürtügyarmatúé, ötödik a Tarjáné, hatodik Jeneh, hetedik Kéri, nyolcadik Keszi.” Lásd: László Gyula (1967): 90. A törzsnevek türk nyelven értelmezett jelentése pedig ez: „Nyék = sövény, védőtörzs; Megyer = főhely, központi hely (vezértörzs); Kürt = elővéd, és Gyarmat = hátvéd (vezértörzshöz tartoznak), Jenő = Gyenő = oldaldvéd, Kér = hátsó, utolsó; Keszi = maradék, töredék.” Lásd: *Hosszú vándorút. A hét törzs nevének az eredete*. Honfoglalás CD. Itt a Tarján név megfejtése nem szerepel, csak az, hogy Levéd, a Megyer törzs vezére nem vállalja a kazároktól a fővezéri megbízást, és a Tarján törzs vezérét, Álmost, illetve fiát, Árpádot javasolja. Pap Gábor szerint Tarján jelentése kovács. Ugyanő a nomád karavánok szervezettsége alapján az egyes „törzsekhez” a következő szerepkört rendeli: Nyék = elővéd, Keszi = hátvéd, Kéri = oldal véd, Nyék = nyugati határ, Kéri = északi határ, Keszi (Gyula) keleti határ, Jenő = déli határ. Lásd: Pap Gábor (1996): *Hazatalálás*. Püski, Budapest. 122. Padányi is hasonlóan gondolja: Letelepédéskor a nyugati határ déli szakaszára kerül a Nyék, északi szakaszára kerül a Kéri. Az északi határt a kún (avar) csatlakozottak védik, a keletit meg a Keszi, a „gyula törzse”. Csak a déli határra kerül szabír törzs (Jenő), az is csak azért, mert oda nem jutott „csatlakozott”. Lásd: Padányi: i. m. 347.

⁷¹ Padányi: i. m. 317–318.

⁷² Uo. 353.

⁷³ Anonymus (1877): *Gesta Hungarorum*. (16. fejezet.) Magyar Helikon, Budapest. 96.

⁷⁴ Anonymus maga mondja tehát, hogy a -d kicsit jelent, de ha a -d képző a valamiben bővelkedőt is jelenti, akkor a Borsos későbbi alakot kapjuk, ami még mindig alátámasztja a magyar nyelvű őslakosság tézisének. Vö. a Buzád és Buzás névvel, ahol már csak az utóbbi használatos. Kiss Dénes is elismeri, hogy a -d lehet a magyar nyelvben sajátosan kicsinyítő. Lásd: Kiss Dénes (2004): *Bábel után. Esszék, tanulmányok a magyar nyelvről*. Püski, Bp., 319–320. (https://maghon.weebly.com/uploads/2/0/0/3/20035969/kiss_denes_-_babel_utan.pdf).

⁷⁵ Vö. Darai Lajos (2016): Műveltségünk és nyelvünk titka, írása. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 31. évf. 5. sz. https://epa.oszk.hu/01400/01445/00019/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_5_0427-0581.pdf.

Láthattuk, hogy a Kárpátok keleti oldalán több évezredig virágzott egy földműves és fémfeldolgozó műveltség, amelynek szemléletére az egalitáriusság és nem az alárendelés volt a jellemző. Az ilyen hosszú ideig élő műveltséghez mindenképpen tartozik egy utódnyelv. Mint-hogy azt is láthattuk, hogy ennek a műveltségnek és emberének az utódait mindvégig megtaláljuk a Kárpát-medencén belül, ezért a „honfoglaláskor” adott népek egyikének a nyelvét kell hozzájuk rendelnünk. A Kárpát-medencébe a műveltség virágzását követően betelepülő törzsek, népek nyelve zömmel a türk nyelvek közé sorolható, ezért elsősorban türk nyelvet kellene itt megtalálnunk. Ezzel szemben *a Kárpát-medencén belül élők* kis részben szláv vagy germán, ám *zömében magyar nyelven beszélnek*.

Beláthatjuk, hogy a magyar nyelv fejlettsége, hangzó- és szókészlete, nyelvtana mind-mind hosszú idejű, letelepedett, zárt életmódot és nagy népsűrűséget igényel. Ezt a hivatalosan tanított „finnugor” vagy a „turáni” származási elképzelések képtelenek biztosítani. Egyszerűen azok szerint érthetetlen nyelvünk tömörsége, szavainak ősi jellege, a magánhangzó harmóniája, a ragozás következetessége és a szóképzés hihetetlen hajlékonysága. Ellenben logikusan összetartozónak foghatjuk fel a két jelenséget, azaz kijelenthetjük, hogy *a magyar nyelv és a magyar nyelvet beszélők az utódai ennek a hosszú ideig békésen fejlődő műveltségnek. Ezzel összhangban van a magyarság mellérendelő kulturális szemlélete, népi ábrázoló művészete, valamint népdal-, népmese- és regekincese, de embertani összetétele és genetikai jellemzői is.*⁷⁶

Következmények

Eredményként – a valóság felszabadításával – rendeződik az immár 260 éve tévúton indult és folyó vita a türk és a finnugor származtatásunk között. Eszerint a finn népnek a későbbi skandináv túlnyomó hatás mellett voltak olyan rénszarvasvadász elődei, akik a Kárpát-medencéből távoztak északra a rénszarvasokkal együtt az utolsó jégkorszak felmelegedésekor, aminek igen régi idejét a glottokronológia is megerősíti a gyér nyelvi rokonság miatt. Valamint a szalagdíszes kerámia földműves népe a Dnyeperig megtalálható lösztalajra telepedett, akikből alávettként a késői szlávok lettek, és a hódítás elől északkeletre távozókból és műveltségi hatásukból alakult a többi, finnugornak mondott nép. Az ázsiai „hunokkal”, turkokkal való kapcsolatunk pedig tudományos cáfolat alá került.⁷⁷

Mindezek nyomán világos, hogy a korai magyar történelem éppen annyira bonyolultan szerteágazó, mint az egyetemes őstörténet, éppen úgy nem köthető egyetlen népcsoporthoz, mint a többi népé se. Annyi különbség mégis van, hogy mi a Kárpát-medencéhez tudjuk kötni elődeink életútját a messzi őskőkorig vissza, ahol pedig minden más, máshonnan érkezett embertani és műveltségi jellegzetesség megkülönböztethető – és ezért meg is kell különböztetnünk – az eredeti és túlnyomó itteni jellegzetességtől. Ehhez azonban figyelembe kell venni az egymás után következő időrétegekben a helyi népkohó egyre megváltozott állapotát mint befogadási kiindulópontot a további külső hatásokhoz. Mert hatás volt rengeteg, aminek eddig tudósaink nem annyira itteni megvalósulását, hanem a sokszor inkább csupán feltételezett eredeti

⁷⁶ Vö. Cser Ferenc – Darai Lajos (2007): *Az újkőkori forradalom népe*. Fríg Kiadó, Pilisszentiván; Cser Ferenc – Darai Lajos (2008): *Európa mi vagyunk. Európa történeti kapcsolai a sejtí átöröklő jelzőkhöz és a Kárpát-medencei magyar népi, nyelvi, műveltségi folytonosság*. II. kötet. Fríg Kiadó.

⁷⁷ Lásd: Darai Lajos (2018): Árpád Atila örökén – a magyarok őseik útján. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 33. évf. 11. sz.

https://epa.oszk.hu/01400/01445/00053/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_11_092-237.pdf

helyszínén talált jellegzetességeit kutatták. Miközben jól kirajzolódik, hogy a bejövők sora nem alapvetően tudta megváltoztatni a medencebéli erőteljes – mert sikeres – eredeti jellegét, mert mindig kis arányt jelentett. Ugyanakkor az ellenkező irányt, a Kárpát-medencéből kiáradó hatást is nyomon kell követnünk az esetleges visszatérések felismerésén túl azért is, mert a Kárpát-medence valós szellemi eredményei, avagy találmányai valamiért háttérbe lettek szorítva az elmúlt időkben a világ többi részén fellelhető műveltségekhez képest. Pedig a kézművesség, a legkorábbi fémművesség, valamint a földművelés és állattenyésztés sikeressége miatt egyenesen a Kárpát-medencébe gyökérző népek tarthatjuk magunkat, egyetemes névvel: magyaroknak, akiknek régészeti szinten megragadható elődei az emberiség kultúrájának kifejlesztői és elterjesztői voltak, mégpedig új európai földművelő területekre elvándorolva az itteni nagy népszaporulat miatt és révén.⁷⁸

Az igen régi időkbe visszavisz bennünket a hely szellemének ápolásán túl magyar mivoltunk embertani megalapozása is, benne a genetikai, vércsoporti és alkati jellemzőinkkel. Szintén ezt teszi nyelvünk, különösen gyökszói megjelenésével a többi nyelvben, de saját írásunk is, mint az írástörténet meghatározó elsője, jelképrendszerünk meghatározója. Ám a magyarság legértékesebb vívmánya a – legjobban a mai tudományos felfogáshoz hasonlító – gondolkodása, világlátása, lelki tartalma, valamint igazságossága, egyenrangúságon alapuló együttműködése és a mellérendelő szemlélete. Ennek megnyilvánulása a közélet, ahol az irányítók és az irányítottak nem szakadnak kettős – hatalmi és alávetett – kultúrára, mint máshol, legalábbis a középkorban még általánosan ezzel találkozunk, s utána is bűvópatakaként.⁷⁹

A magyar nyelv ennek a mellérendelő szemléletnek a kifejezési formája. A Kárpát-medence északi, keleti hegy- és dombvidékének műveltsége az újkőkorig visszavezetve mellérendelő jellegű volt. A mellérendelő szemléletben az egyes népek, népcsoportok önmagukat nem nevezik meg. Az alárendelő szemléletben viszont éppen a másiktól való elkülönítés – és valamelyik szellemi fölötteshez való születési alapon való kapcsolatának kifejezése végett – önmaguk megnevezése fontosnak tűnhetett. A legkorábbi magyar nyelven írt dokumentum – a Halotti Beszéd – a Kr. utáni XII. századra tehető. Abban a mai, magyarnak nevezett nyelv szinte összes sajátága felismerhető – azaz a közel egy évezred alatt a nyelv változása nem volt tetemes. Köszönhető ez ragozó jellegének és ősinek szókészletének.

Fontos megjegyezni, hogy a jelen tanulmányban még használt *finnugor* és *indoeurópai*, ill. *indogermán* kifejezések az eddig ezen nevekkal megjelölt nyelvek csoportjára vonatkoznak. Tudván, hogy ezek a kifejezések mesterkélten rendelnek egymás mögé – és alá – nyelveket, holmi családfát alkotva belőlük. Használatuk alapja az volt, hogy ezek a nyelvek Eurázsia-

⁷⁸ V. Gordon Childe és tanítványa, Stuart Piggott egyenesen a civilizáció bölcsőjének tekintette a Kárpát-medencét. Lásd: Childe, V. Gordon (1925): *The Dawn of European Civilisation*. K. Paul, Trench, Trubner & Co. London, & A. A. Knopf, New York; Stuart Piggott (1987): *Az európai civilizáció kezdetei. Az őskori Európa az első földművesektől a klasszikus ókorig*. Gondolat, Budapest. Childe a Tordos–Vinča-kultúrát, amely fénykorában kitöltötte a Kárpát-medencét és a Balkánt, sőt még Kis-Ázsiában is vannak nyomai, összefoglalóan Duna-menti műveltségnek nevezi, Duna I. és Duna II. szakaszra osztva, mely utóbbi terjedt el aztán Nyugat-Európa felé az újkőkorból. Piggott pedig ugyan Eurázsia nyugati végét emlegeti helyszíneként, de végig a Kárpát-medencéről ír, és szerinte bár az élet lehet gyakori, biztos, hogy a civilizáció igen ritka a világmindenségben. Ez a gondolat visszaköszön Gánti Tibornál is, biológiai szempontú érvekkel alátámasztva. Lásd: Gánti Tibor (1989): *Kontra Crick avagy Az élet mivolta*. Gondolat, Budapest. 56–60.

⁷⁹ Vö. Darai Lajos (2016): A magyar állam jelleme: képviselő, nemzet. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 31. évf. 5. sz. https://epa.oszk.hu/01400/01445/00019/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_5_0320-0426.pdf.

ában a nevükben használt területeken terjedtek el és használtattak. De az ún. *indoeurópai* nyelvek csoportjánál már ezt a gyűjtőfogalmat elhagyják a nyelvészek, merthogy valójában csak kényszerrel sorolhatók a nyelvek egy fa törzséhez, ágakat és leveleket alkotván. Az ún. *finnugor* nyelvek esetében ez még inkább igaz, a rokonítás csak laza kapcsolatokat jelent. Götz László inkább nyelvláncot említ, semmint nyelvcsaládot.⁸⁰

Innen visszatekintve a Kárpát-medence régészeti adataira, és figyelemmel mind az embertani, mind a genetikai adatokra – a magyarnak nevezett nyelv a Kárpát-medence újkőkoritól ismert emberi településeihez köthető. Ezek közül is a korábban ott éltekéhez, akik az újkőkorszak mezőgazdasági technikáit a Medence déli részébe betelepülőktől eltanulták, átvették és továbbfejlesztették.

A kurgán hódítások idején nem mutatható ki a kurgán és a letelepedett emberek műveltségének itteni ötvöződése, ezért joggal feltételezhető, hogy a magyarnak nevezett nyelv – esetleg szókészletét bővítve, nyelvtani sajátosságait és ősi szókészletét továbbra is megtartva – adódott át az utókornak.

Erre utal a lineáris A írás megfejtésével azonosított minőszi nyelv szavainak a mai magyarral való nagyfokú hasonlósága.⁸¹ Azaz a jelen előtt már 5 évezreddel a Kárpát-medencéből a Földközi-tenger szigeteire vándoroltak innen vihették oda a nyelvüket.

További utalás rá, hogy a tengeri népek vándorlása során (Kr. e. 2. évezred vége) a trák területek északi részéről – a Duna-völgyéből – a hettitákhoz vándorolt embertömeg vihette magával a Medence nyelvét, és alakíthatta ott ki az iráni szókészlettel, de a magyar nyelv nyelvtani sajátosságával rendelkező örmény nyelvet.

A fent említett tudományágak mai magyarokra vonatkozó eredményeit összegezve, a Kárpát-medence jelenik meg mint egyetlen lehetséges őshaza, ahol a magyarnak nevezett műveltség, nyelv, ember és annak genetikai állománya kialakult és létezik ma is.

Abstract:

The identification of the beginnings of Hungarian culture and language shows a unique significance for the continuity of universal and European human prehistory. The presence of the Hungarian people and language in the Carpathian Basin and its eastern surroundings has been continuous since prehistoric times, and its life and culture here is a prehistoric certainty, as Hungarian writing has been present since prehistoric times, as a basis for later writings. From the Carpathian Basin, where everyone found refuge, emigration began due to the overpopulation of farmers, which transferred their culture to the eastern part of the Carpathians, but also to southern and western Europe. We see traces of this in the living and dead languages of Europe today, and we can partly see the European population as the descendants of these farmers. Thus, Hungarian prehistory is largely identical to the appearance and functioning of modern man, while

⁸⁰ Vö. Götz László (1994): *Keleten két a nap*. Püski, Budapest.

⁸¹ Lásd: Darai Lajos (2021): Révész szerint a Kárpát-medencei őshaza összeegyeztethető a finnugor nyelvészettel. *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 36. évf. 3. sz. 139–159.
https://epa.oszk.hu/01400/01445/00063/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2021_3_139-158.pdf.

Hungarian history is the creator of universal European history. And although over time the culture on the steppes was distorted into a warrior and its influence was dispersed in Eurasia, at the same time maintaining the efficient, rich and large population of the Carpathian Basin meant that parataxis, coequality and its survival were preserved, almost uniquely compared to the near and far environment.

Keywords: *prehistory, erudition, parataxis, militancy, coequality*